

једномишљеницима, Др. Џонсона у понеким случајевима, као што је овај, са првим хришћанима и реформаторима, за најдрагоценији дар, што се у опште може поклонити човечанству. Што се покретачи тако неоценими добротинстава, нагрђују трновим венцем и што се с њима поступа као са најгорим зликовцима, то не важи људима овог мњења, као заблуда, коју треба жалити, и као несрећа, коју би требало човечанство да каје у просјачкој кошуљици;- већ је то њима поступак, прави и праведни, баш како одговара овој ствари. Ко изјављује неку нову истину требало би, баш као оно по законику Локрана, предлагач новог закона, да изађе са конопцем око врата, кога би одмах стегли, чим јавна скупштина не би на основу његових разлога, хтела с места да прихвати његов предлог. Ко говори, да овако ваља поступати са својим добротворима, тај не може ценити и само добротинство; и мени се чини да је овог мњења, посебно она врста људи, којој подноси, што су некад откривене нове истине, али сматра да је излишно, распростирати и даље те истине.

Говор, да истина тријумфује над гоњењем, није заиста, ништа друго, до оних умиљатих неистина, које људи један за другим бенетају, док већ не дојави. И само је искуство томе противно. Историја је препуна примера, да је гоњење одржало победу над истином. И ако се истина може тиме угушити заувек, ипак се она може бацити вековима у назад. Да говоримо само о религиозним мњењима, рећи ћемо, да је реформација још пре Лутера двадесет пута се исткла и опет била угушена. Угушен је и Арнолд Брешиа. Угушен је фра Дулчино. Угушен је Совонарола. Угушени су Албингенези. Угушени су Валдензери. Угушени су Лолхарде. Угушени су Хусите. Гоњење и после Лутера, успевало је свуда, где год је оно дуго трајало. Протестантство се искоренило у Шпанији, Италији, Фландерну и у аустријским земљама а не би много боље прошло у Енглеској да је дуже поживела, краљица Марија или да је раније умрла, краљица Јелисавета. Гоњење је свуда постигло свој циљ, осим тамо, где је расколнштво било јако као странка, па се није могло угушити. Нико паметан, неће рећи да је било немогуће искоренити хришћанство у римској држави. Оно се раширило и дошло је на власт, што су гоњења била само местимично, што није дуго трајало и била су испрекидана временом, у ком се могло мирно покрштавати. То није ништа друго, већ варати себе кад би се рекло, да истина има силу, (а која је заблуди одречена), да се одржи против тавница и старишта. Људи не иду ревносније за истином, него што то често чине за заблудом и довољно употребљавање законских или друштвених казни, биће обично доста да стави и једном и другом свој циљ. Права врлина истине је у томе, да се једно мњење кад је оно истинито, може угушити једанпут, двапут и више пута, али да ће га у току века обично један или други опет пронаћи, док му ускрс не падне најзад у такво време, у ком ће га згодне околности чувати од гоњења, где ће оно ухватити довољно корена, да се може одупрети сваком следећем гоњењу.

Можда ће неко позивати на то, да су прошла она времена, када су се они, који распростиру нова мњења осуђивали на смрт; да ми нисмо као наши очеви, који су убијали своје пророке, шта више, ми им подижемо још и споменике. И заиста више није обичај убијати расколнике и мера казни које би допустило данашње човечанство против мњења које се највише мрзи, не би ишла дотле да се оно искорени. Али ипак не ласкајмо себи, да смо сасвим прости од бруке законитог гоњења. Још постоје законске казне за мњења или бар за њихово најављивање, и има примера да се те казне врше и у наше доба па се не може поуздано рећи, да ће бити немогуће, да оне опет испочетка оживе. Год. 1857. осуђен